

Petr Čornej

Husitství a husité

Petr Čornej

Husitství a husité

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2024

Redakce Kamila Veselá

Jazyková korektura a rejstřík Dita Křišťanová

Grafická úprava Zdeněk Ziegler

Na obálce Kachel s vyobrazením husitských bojovníků,

15. století. Sbírka Národního muzea, H2-126343

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Druhé vydání

© Univerzita Karlova, 2024

© Petr Čornej, 2024

ISBN 978-80-246-5988-6

ISBN 978-80-246-5989-3 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

K 600. výročí husitské revoluce

OBSAH

Předmluva: Husitství jako badatelská výzva	9
I. Pojmy a problémy	13
Vzbúrenie, búrka, búrka a husitská revoluce	15
Husitství: katastrofa, nebo východisko z pozdně středověké krize?	36
II. V předvečer revolučního výbuchu	59
Praha po Husovi	61
„Prozatím poroučíme zmíněné křivdy Pánu Bohu, jehož je pomsta...“ Stížný list české a moravské šlechty proti Husovu upálení v historických souvislostech	85
III. Husitská Praha	129
Prachovice, Zlatá Koruna (a Praha) v roce 1420	131
Pražský husita Jeroným Šrol	162
IV. Král dvojího lidu	187
Královská volba na Staroměstské radnici	189
Jiří Poděbradský a česká otázka v mezinárodním kontextu let 1436–1464	233
Poděbradská éra: pojmenování, výměr, problémy	261
V. Na soudu dějin	291
Tři sondy do historiografie doby husitské	293
Kam sahá paměť. „Zrádce“ Čapek a svědectví Bohuslava Bílejovského	320
Politické a náboženské aktualizace husitství v českých kronikách na rozhraní středověku a novověku	350

Hájkův obraz husitské epochy	368
Proč Klio básní	407
VI. V pohledu moderní doby	419
Přibyslav – město Žižkovo?	421
Vnímání husitství v české moderní a postmoderní společnosti	441
Seznam zkratk	456
Summary	457
Bibliografická poznámka	464
Rejstřík	466

PŘEDMLUVA

Husitství jako badatelská výzva

V průběhu deseti let předkládám veřejnosti už třetí výbor ze svých studií. Činím tak naposledy, protože s koncem kalendářního roku 2019 po více než pětadvaceti letech působení definitivně opustím akademický svět. Vše má svůj čas a člověk by měl vědět, kdy odejít. Pokud se ještě budu vědecké práci věnovat, pak převážně pro osobní potěchu.

Zrod publikace však s mým rozhodnutím souvisí jen volně. Hlavní důvody, proč jsem ji, tentokrát bez váhání a přemlouvání, sestavil, jsou dva. Předně jsem hodlal uctít 600. výročí husitské bouře, zahájené 30. července 1419 první pražskou defenestrací. Husitská revoluce patří bez nadsázky k fenoménům, které zásadním způsobem ovlivnily české i středoevropské dějiny. Přesto si ji dnes z nejrůznějších důvodů málo připomínáme. Současný společenský i mediální nezájem je nepochybně reakcí na přemrštěnou aktualizaci i adoraci husitství, trvající celé jedno století, přibližně od roku 1860 do roku 1960. K tomu přistupují též faktory politické a konfesijní povahy. Není žádným tajemstvím, že jednoznačně pozitivní hodnocení husitské epochy bylo v moderní době především záležitostí národovců, liberálů, agrárníků, anarchistů, socialistů, komunistů, pokrokářů všeho druhu a na předním místě rovněž nekatolických křesťanských církví, spjatých s husitstvím základními ideovými východisky. Katolíci, bytostní konzervativci i příslušníci jiných národností, obývajících teritorium československého, respektive českého státu, zaujímal i zaujímají (pochopitelně s výjimkou evangelické minority) k husitům převážně kritický či odtazitý postoj. Přitom to původně byli liberálně orientovaní čeští Němci, kteří se k husitské tematice před rokem 1848 programově hlásili, nacházejíce v ní inspiraci pro své svobodomyšlné politické snahy.

I když jsem poslední, kdo by komukoliv upíral právo na názor, domnívám se, že současné přehlížení husitské éry není na místě. Husitství bylo českou variantou řešení hluboké krize, v níž se na konci

středověku ocitla západokřesťanská církev i struktury středověkého státu. Na rozdíl od jiných evropských oblastí, v nichž se nejprve prosadila změna politického systému (utvoření stavovského státu, v kterém se o moc dělí panovník a stavy) a teprve poté nastoupila reformace, usilující o důslednou nápravu církevního organismu i za cenu vzniku nových církví, v českomoravském prostoru se oba procesy uskutečnily zároveň a vzájemně se prolínaly. To husitství dodalo revoluční dynamiku a učinilo z něj jedinečný dějinný jev, anticipující se zhruba stoletým předstihem dění v německých oblastech Říše, Švýcarském spříseženství, Nizozemí i Anglii. Nemusíme se proto za husitství stydět, neboť dnes negativně posuzované excesy (zvláště obrazoborectví) byly nedílnou součástí reformačních hnutí i jinde v Evropě. Nevykazujeme-li z dějin Martina Luthera, Ulricha Zwingliho, Jeana Calvina, Viléma Oranžského či Olivera Cromwella, pak nemá smysl zpochybňovat dějinný význam Jana Husa, Jeronýma Pražského, Jana Žižky nebo Jana Želivského. Po celý svůj vědecký život jsem se snažil husitské téma odpolitizovat a odideologizovat, tedy zbavit je nánosů ahistorických a účelových moderních interpretací, které jeho podstatu zkreslovaly a u veřejnosti budily nedůvěru, ne-li úsměšky. I na sklonku akademické dráhy hájím přesvědčení, že husitství je třeba vykládat zevnitř, pokud možno s hlubokým porozuměním tehdejší mentalitě. Není to vždy záruka úspěchu, ale je to jediná možnost, jak se zbavit černobílé optiky a alespoň částečně pochopit vzrušující, barvitou a bezesporu velkou dobu.

Druhý důvod, který mě ovlivnil při koncipování knihy, tkví v okolnostech vnější povahy. Na léta 2015–2018 připadla kulatá výročí významných událostí tvořících důležité mezníky v husitských a zároveň i v českých dějinách. Nejprve to bylo relativně důstojné připomenutí 600. jubilea smrti mistra Jana Husa (6. července 1415), dále vydání protestního listu české a moravské šlechty proti Husovu odsouzení a upálení (2. září 1415) a poté památka mistra Jeronýma Pražského, poslaného kostnickým koncilem na planoucí hranici 30. května 1416. Hluboko ve stínu těchto výročí zůstala jiná data, zejména 560. jubileum volby a korunovace Jiřího z Poděbrad (2. března, potažmo 7. května 1458) a 550 let, která uplynula od zrodu projektu, předloženého „husitským králem“ křesťanským panovníkům s cílem zajistit bezpečnost

a spolupráci v evropském rámci (1464). U příležitosti všech uvedených výročí byly uspořádány větší či menší výstavy, vědecké konference, sympozia a semináře, kterých jsem se, pokud to bylo v mých silách, aktivně zúčastnil. Ne vždy ovšem bývá společenská poptávka, na niž historik reaguje, provázána s rozmanitými jubilei. Občas potřebný podnět poskytne i mimořádný kulturní počín, jakým roku 2013 nepochybně bylo třetí úplné české vydání *Kroniky české* Václava Hájka z Libočan, stěžejního textu, který nadlouho spoluutvářel české historické vědomí. Počítám-li dobře, vzniklo devět ze šestnácti studií zařazených do této knihy na objednávku, které jsem vyšel vstříc, avšak současně se jí snažil využít k hlubšímu zamyšlení nad profilovými událostmi i osobnostmi českých dějin.

Historikovu práci však nediktují výročí, nýbrž především jeho vlastní badatelský zájem. Ani v letech 2010–2018, kdy se mé studie rodily, jsem neopouštěl problematiku, jíž se věnuji dlouhodobě, tj. nejen vlastní husitství (se zaměřením na postavu Jana Žižky a na poměry v husitské Praze), nýbrž také jeho reflexi v českém raně novověkém a moderním dějepisectví i v historické paměti. Svědčí o tom zejména stati začleněné do třetího a šestého oddílu, zatímco první dvě studie se zabývají zásadními koncepčními otázkami, jednak sémantickou proměnou pojmů označujících revoluční fázi husitství a také provokativní tezí, zda husitská epocha byla skutečně dějinnou katastrofou, kterou v ní vidí její četní kritici.

Ačkoliv vybrané články působí na první pohled rozmanitě, přece jen mají, vedle husitské tematiky, ještě jednoho společného jmenovatele. Respektují mínění zesnulého historika Josefa Války, který opakovaně upozorňoval, že ke změně zažitého paradigmatu vedou v historiografii dvě cesty. Buď změna koncepce, nebo zásadní nová zjištění dosažená mikrohistorickými postupy. Pozorný čtenář nalezne v knize práce obojího zaměření, ale i takové, které obě možnosti cíleně propojují.

V Praze 9. června 2019, přesně padesát let po maturitě

I. POJMY A PROBLÉMY

VZBÚŘENIE, BÚŘE, BÚŘKA A HUSITSKÁ REVOLUCE

Texty mohou lhát, ale jazyk, ačkoliv se o to někdy snaží, nelže nikdy. I proto je nejdůležitějším a zároveň autentickým pramenem pro poznání jedinečné a neopakovatelné minulosti. Tato dnes již téměř proseminární poučka v sobě ale skrývá potenciální nebezpečí vedoucí na „okraj útesu“. Už antičtí učenci věděli, že slova skutečnost nejen pojmenovávají (a tím i zpřístupňují a osvětlují), nýbrž zároveň také zastírají. Nejednoznačnost a nepřesnost jazykového pojmenování i permanentní proměny jazyka, reflektujícího měnící se realitu (resp. aktuální svět), staví historika do nezáviděníhodné, ne-li neřešitelné situace. Velmi často postrádá jistotu, zda slova obsažená v pramenech opravdu pochopil v jejich autenticitě a zda jím předkládané interpretace nejsou zkreslené, nebo dokonce mylné.

Dialog se zmizelou, leč kdysi existující minulostí však naráží ještě na jednu neschůdnou překážku. Pokud se badatel nesespecializuje na soudobé dějiny, potom zákonitě postrádá bezprostřední osobní prožitek zkoumaného dějinného úseku. Bez přímé zkušenosti, která je neprenosná, však skutečnost nikdy plně neuchopí a nepostihne ani její vůni, barvy a nálady. Aktéři i svědci dávných událostí buď již promluvili, nebo zarytě mlčí. Historik proto nemá jinou možnost než se pokusit s nimi navázat prostřednictvím jazyka poněkud jednostrannou komunikaci, snažit se zahlédnout útržky dějin a současně letmo nahlédnout do mysli a snad i pocitů dávno mrtvých lidí. Alespoň dílčí útěchu mu skýtá znaková povaha jazyka. Chápe-li znak jako nositele významu, s jehož pomocí proniká ke smyslu sdělení, není jeho úsilí o rozhovor s dějinami marné a beznadějně.¹

¹ Blíže k těmto otázkám např. Jaroslav Marek: Příspěvky k typologii historikova textu, *ČČH* 91 (1993), s. 531–544; týž: Historie a postmoderna, *ČČH* 92 (1994), s. 477–495; týž: Historické dílo jako text, in: *In memoriam Josefa Macka (1922–1991)*, edd. Miloslav Polívka – František Šmahel, Praha 1996, s. 317–328; Lubomír Doležel: Fikční a historický